

РЕЦЕНЗІЇ

РЕЦЕНЗІЯ

*на монографію Л. В. Короткової
«Англомовна креативна картина світу
у дискурсивно-комунікативному висвітленні»
(Херсон 2015, 342 с.)*

З роботою талановитої херсонської дослідниці Людмили Короткової я познайомився декілька років тому, коли до рук мені потрапила її перша монографія «Текстовые аномалии в постмодернистской англоязычной художественной прозе: лингвокогнитивный аспект». Цікава книжка привернула увагу нетривіальністю обраної тематики, глибиною міркувань та цікавим мовним матеріалом. І ось нова книга, в якій впевнено простежується авторський стиль, проте спектр охоплених проблем є значно ширшим, а висновки – глобальнішими.

У пошуках «своєї» теми, яка б з часом вийшла на рівень теорії, а, можливо, і на пряму лінгвістичних досліджень, авторка звертається до проблеми мовної та мовленнєвої творчості. Звичайно ж, про різні виміри та засоби мовотворчості написано немало, а Борис Серебренніков свого часу навіть виокремив лінгвокреативну форму мислення, яка, на його думку, відповідає за різноманітні прояви вербального креативу. І все ж таки саме поняття творчості є настільки складним і багатограним, що сучасні дослідники, а серед них і пані Короткова, здатні знаходити ще неопрацьовані ділянки реалізації цього антропогенного феномена. Обґрунтовуючи актуальність обраної нею тематики, Л. Короткова нагадує нам про гіпотезу глобальної креативності нобелівського лауреата Іллі Пригожина, принципова ідея якої полягає у визнанні онтологічного статусу креативних процесів, їх первинності та присутності на кожному рівні соціальної організації, в тому числі й на мовному, дискурсивному та когнітивному.

Головними поняттями, навколо яких розгортається рецензоване дослідження, виступають «креативна картина світу» та «креативний дискурс». Під першим мається на увазі художня картина світу, сформована за рахунок нетривіальних з точки зору як змісту, так і форми мовних засобів. Відповідно, друге поняття – креативний дискурс – трактується як своєрідне мисленнєво-мовленнєве комунікативне середовище, в якому й відбувається формування креативної картини світу. Оскільки поняття дискурсу поєднує мову з людиною, що є її носієм та користувачем, авторка доходить висновку про те, що креативна картина світу створюється творчою особистістю, яка «здатна подивитися на те, що бачать всі, і подумати про те, про що не подумав ніхто, розглянути ситуацію через інший набір лінз» [с. 310].

Таким чином, творчим дискурсом є, по суті, дискурс художньої літератури, однак у такому разі відкритим залишається питання про те, за яких умов літературний дискурс перетворюється на креативний. У відповідь Л. В. Короткова зазначає, що креативний дискурс є складним формуванням, релевантними особливостями якого слід вважати лудичність, синтетичність, символічність, парадоксальність, екфрастичність, які можуть бути виявлені шляхом застосування діалектичного, діахронічного, лінгвопоетологічного, комунікативного, лінгвокультурологічного підходів до мовних і мовленнєвих явищ і закономірностей їхнього функціонування та використанням відповідної комплексної методології та методики аналізу.

Важливим, на мій погляд, є визнання авторкою дихотомічної процесуально-результативної сутності творчості, категоріальною ознакою якої є результативна новизна. Відповідно, існують підстави для виокремлення різних форм креативності, зокрема, відповідно до різних рівнів мовної системи. Тоді слід розрізняти креативність на рівні звукового матеріалу, слів, словотворчих моделей, ідіоматики, синтаксису і, врешті-решт, тексту. Втім, сама дослідниця обирає дещо інший шлях, фокусуючи свою увагу на низці художніх прийомів, за допомогою яких будь-який автор здатний перетворити свій доробок на той самий прояв «результативної новизни», за допомогою якого представники різноманітних наукових дисциплін – від психології до культурології – ідентифікують творчість.

Такими прийомами у монографії є символ (у ширшому сенсі – символізм), парадокс, екфрастис та ігрова поетика. Кожному з них присвячений окремий розділ монографії, в межах якого теоретичні міркування супроводжуються вельми цікавим ілюстративним матеріалом. Не ставлячи під сумнів креативну природу обраних для аналізу прийомів, хочу зазначити, що сам механізм та критерії їхнього відбору потребують детальнішого обґрунтування у наступних пошуках дослідниці.

А зараз хочу зупинитися на багатому матеріалі дослідження, до якого увійшли твори найкращих представників британської літератури XIX – XXI століть – праці Дж. Джойса, О. Вайлда, Б. Шоу, П.Г. Вудхауза, В. Теккерея, В. Вулф, Г.К. Честертон, А.С. Байетт, Дж. Орвелла та інших. Очевидно, що авторка надає перевагу якійсь літературі, креативний потенціал якої найбільше проявляється у згаданих вище прийомах.

Методологія рецензованого дослідження може бути охарактеризована як міждисциплінарна та поліпарадигмальна, що є цілком закономірним через те, що концепт творчості має загальнонауковий характер, а різноманітні теорії та гіпотези щодо його вивчення успішно мігрують з науки в науку. Значною мірою монографія ґрунтується на засадах лінгвопоетологічного підходу до мовних і мовленнєвих явищ і закономірностей їхнього функціонування в англomовному дискурсі. Вона включає багаторівневий аналіз і системно-функціональний опис тексту як мовленнєвого продукту з опорою на дискурсивну, культурологічну та інтерпретаційну лінгвістичні парадигми, що розробляються у працях вітчизняних і зарубіжних вчених.

В англomовній креативній картині світу мистецтво слова тісно переплетено з іншими мистецькими формами, що відповідає психологічній традиції, яка розмежовує вербальну та невербальну форми креативності. Як альтернативну можна розглядати позицію, що об'єднує літературу з іншими різновидами художньої творчості на тій підставі, що всі вони пов'язані з естетичним засвоєнням дійсності та задоволенням естетичних потреб людей. Саме таку точку зору поділяє Л. В. Короткова, яка вважає, що мистецтво художнього слова є вершиною піраміди, що зосереджує в собі всі інші види мистецтва і має інтегральний характер у креативній картині світу. Закономірним наслідком такого підходу є її зосередженість на такому цікавому та малодослідженому у сучасній лінгвістиці явищі, як екфрасіс.

Авторка дефінує екфрасіс як «діалог мистецтв», словесний опис предметів образотворчого мистецтва чи архітектури в літературному тексті. Таким чином, екфрасіс виступає своєрідним «твором у творі», «мистецтвом у мистецтві», і саме це робить його привабливим об'єктом дослідження в межах креативного дискурсу та креативної картини світу. На прикладі екфрасіса ми можемо на власні очі побачити формування такої картини, адже авторка, намагаючись передати власні враження, неначе від-

творює на письмі свої думки та емоції, що насправді є спробами вербалізувати когнітивні процеси у свідомості людини.

Розуміння екфрасіса Л. В. Коротковою полягає у його визнанні транстекстуальним / інтертекстуальним засобом, що є невід'ємною ланкою креативної комунікації, створює ефект візуалізації (кольорової ілюзії присутності твору мистецтва), активізує інтерпретацію художнього твору за рахунок особливих додаткових когнітивних та емоційних зусиль з боку наділеного багатомовною уявою читача, який перетворюється на співавтора твору та співтворця креативного дискурсу.

Моя рецензія на монографію Л. В. Короткової «Англomовна креативна картина світу у дискурсивно-комунікативному висвітленні» не претендує на вичерпність аналізу всього того, що вклала у свій труд авторка. Я намагався лише передати деякі враження від роботи взагалі та від тих конкретних аспектів, що найбільше привернули мою увагу. Поряд з багатьма позитивними моментами є тут і свої недоліки (на додаток до вже згаданих можна додати недоопрацьованість самого концепту творчості, який дослідниця обмежує новизною та не відмежовує від креативності, відсутність достатньо когерентного визначення креативного дискурсу тощо), але новизна, актуальність та цікавість обраного напрямку дають сподівання на те, що вони будуть враховані та усунені у майбутньому.

Рецензована монографія пропонує сучасний погляд на мовотворчість у її теоретичному та практичному вимірах і є безумовним внеском у сучасне українське мовознавство.

О. В. Ребрій,
доктор філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри теорії
та практики перекладу
ХНУ імені В.Н. Каразіна